

LLUIS COMPANYYS

(Lluís Companys : figura d'home cordial fet a l'abraçada i a la franquesa.

Als cinc minuts de conversa li obríreu el cor i li faríeu confidències.

Somriu constantment sota el seu bigotet retallat, i mentre us ensenya unes dents esclaves de la nicotina us estreny la mà amb una efusió entranyable.

Us tuteja de seguida com un amic d'infància.

Es baix, secardí, nerviós.

No és cap figurí i li plau d'exhibir un pam de mocador de seda en aquella butxaca de l'americana destinada a balcó de la coqueteria masculina.

Bon orador de multituds, no és, però, home de grans recursos oratoris ni lèxic abundant i preciós.

Posseeix, en canvi, el secret d'arribar al cor de la massa popular i de fer-la vibrar d'entu-

siasme, cosa que no saben fer nombrosos divos de l'oratória de càtedra i no pocs rossinyols de tribuna científica.

Polític per temperament, d'intuïció. Cabell que grisseja, somriure inalterablement jove; mirada intelligent i simpàtica, cigar permanent als llavis; mocador llampant que penja negligentment de l'americana... Abraçada cordial: Lluís Companys.)

La entrevista havia començat per dues preguntes de qüestionari de sèrie:

—¿Quina ha estat l'alegria més forta de la vostra vida?

—¿Quina la vostra tristesa més punyent?

Lluís Companys condensà en les seves dues respostes les més grans emocions de la seva vida:

—La meva alegria més intensa ha estat la proclamació de la República, seguida de l'aprovació de l'Estatut. La meva pena més pregonada fou l'assassinat de Francesc Layret.

En la vida de Companys el triomf de la revolució i l'adveniment de la República són els postulats fonamentals i directes de la seva actuació política, representen la força permanent i l'ideal constant que l'empenyen i l'animen en la lluita.

Layret fou per Companys l'amic, l'inspirador de les seves primeres victòries, el guia, el

conseller, el col·laborador. Fins a la mort de Layret, traïdorament assassinat per les bandes del Lliure, la vida de Companys té un impuls formidable de revolucionari generós i romàntic. Després de la mort de Layret, en canvi, l'actuació política de Companys segueix un ritme més dur, més greu, més dramàtic. Sembla com si la nova punyent del canallesc atemptat contra el seu amic invàlid, nova que Companys va rebre en arribar, encadenat, a les presons de La Mola, l'hagués transformat en un venjador.

* * *

Lluís Companys no sap exactament l'edat que té. Posem-n'hi quaranta. Pertany a aquesta classe d'homes que no tenen edat, que no poden classificar-se pels anys que tenen. Sempre tenen els mateixos. Sempre són joves en la lluita pel seu ideal, sempre tenen il·lusions i esperances, no els manca dinamisme, són insensibles a la fatiga, viuen sempre de cara al futur.

«Em demaneu un sacrifici massa fort — ens deia en contestar a les nostres preguntes—. Pregunteu-me plans, il·lusions i projectes, però no m'exigiu evocacions ni records. He viscut una vida massa pròdiga en emocions intenses i tot el meu passat, àdhuc les coses més importants

de la meua existència, les veig embolcallades per una nebulosa inconcreta i vaga que ha esborrat els detalls, les anècdotes i les dates.»

Té raó. En Companys ha viscut vint anys de conspiracions i cops audaços. La seva primera batalla política, quan encara estudiava a la Universitat, s'enllaça amb la setmana tràgica, la vaga de la Canadenca, la Mola, el «Giraldà», l'assassinat de Layret, la mort del «Noi», la Dictadura, la República, l'Estatut... Més de disset vegades a la presó, des de les Drassanes a la Model, des dels vaixells de guerra «Giraldà» i «Alvaro de Bazán» al castell de la Mola.

Hem fet un film ràpid de l'agitada vida revolucionària de Lluís Companys, després d'una sentada de tres hores amb el protagonista. Són vuitanta minuts d'entreviu per extreure els fets culminants i els moments més emotius de la constant aventura que representa la vida d'En Companys. Jo mateix m'he preguntat abans de començar a escriure la primera quartilla: biografia?, entreviu? I m'he contestat que no a totes dues coses. No es tracta de cap biografia dosificada i glacial d'Enciclopèdia o d'epígraf, com no es tracta d'una entreviu formulari amb quatre preguntes d'actualitat de cara al moment polític. Es tracta d'un reportatge especial en el qual el personatge objecte del nostre estudi ens

dóna, directament, dades i documents de la seva vida en tots els seus aspectes. És la biografia pel reportatge.

* * *

Va néixer al poble de Tarrós, districte municipal de Tornabous (pla d'Urgell), de família pagesa benestant. Fins als vuit anys va anar a l'Escola municipal del poble, quan no feia campanya, que era molt sovint. Cabalé primer de la casa, el seu pare va decidir que En Lluís estudiés per advocat i va enviar-lo a Barcelona de pensionista intern al Liceu Políglota (Rambla de Catalunya, prop de Provença), on es preparà per al batxillerat. Tenia vuit anys i volia ésser militar. Capità, coronel, general, el que fos, però amb dret a portar espasa i a dirigir grans batalles contra l'enemic.

Al Liceu va passar les seves perquè no sabia un mot de castellà.

En Companys recorda com un detall dels que ara li fan més gràcia que aleshores no li cabia al cap que «ir» en castellà signifiqués el verb anar. En certa ocasió el seu professor de Gramàtica a l'Institut, que era el senyor Obradors, recordà a En Companys una anècdota molt curiosa del seu examen: en el llibre de text hi ha-

via un exemple en llatí amb la seva traducció castellana que deia: «Fabio capitaneaba los ejércitos». Doncs bé: en el moment de l'examen, Lluïset Companys va traduir molt seriosament: «Fabio decapitaba los ejércitos». Era que ja se sentia menys militarista.

Al Liceu Políglota hi estudiava també un altre noi que es féu molt amic de Companys: Francesc Layret. Hi havia entre ells poca diferència d'edat i molta afinitat de sentiments i de gustos. Aquesta amistat de la primera infantesa s'enfortí més tard a la Universitat, on tots dos, ja batxillers, ingressaren per estudiar la carrera d'advocat. Companys aleshores ja no estava intern al Liceu Políglota. Tenia més llibertat d'acció. La seva família havia posat pis a Barcelona, car també tenien les noies estudiant a Loreto i a les Dames Negres, i el seu germà gran, avui també diputat al Parlament català, que estudiava per enginyer industrial.

L'ebullició romàntica per l'ideal republicà comença aleshores. Tenia disset anys. Les lluites escolars entre catòlics i liberals iniciaren el foc. A la Universitat, Companys, Layret, Berroya, Perenya, Humbert Torres, Carretero i alguns altres fundaren l'Associació Escolar Republicana. Les seves primeres campanyes foren de protesta i d'escàndol contra els privilegis de la

religió i la seva influència en la política. El primer acte públic de ressonància que celebrà fou un míting anti-clerical monstre a la plaça de Braus. Els joves escolars hi convidaren tots els vells prestigis que dirigien la política republicana a Barcelona: Tiberi Avila, l'Emili Junoy, En Lletget, l'Eusebi Coromines, etc. Els vells no varen acceptar i el míting es féu sense ells. L'acte fou un èxit imponent de públic i d'entusiasme. La vàlvula anti-clerical havia estat un pretext per a una propaganda republicana d'empena que electritzà la multitud. A la sortida hi hagueren trets. La grandiositat del míting de la plaça de braus advertí els vells prestigis republicans de la possibilitat de renovar la política revolucionària gràcies a l'adveniment d'una força jove, impetuosa i verge. A la nit d'aquell mateix dia els homes que havien refusat llur participació en el míting, passaven per l'Associació Republicana i felicitaven els organitzadors de l'acte dels braus.

Companys es destacà de seguida com un temperament revolucionari. L'any 1909 debutà a la presó al costat d'un xicot sabadellenc que més tard fou condemnat a mort. Des d'aleshores la fitxa de Companys el destacà com a element perillós. Era el braç dret de Layret, al qual ajudava cegament. El defecte físic d'aquest, que

l'impossibilitava per a certs desplaçaments i per a moltes gestions, no li reportava cap entrebanc. L'activitat de Companys ho compensava tot. Sempre anaven junts. Layret s'estimava el seu amic amb un afecte fraternal. Aleshores, i compartint les activitats revolucionàries amb l'estudi, Companys sentia la febre del periodisme, i gràcies a Laureà Miró aconseguí entrar a «La Publicidad». Fou nomenat repòrter municipal. Era la primera època en què fou regidor Duran i Ventosa. Anys més tard Companys es presentava per regidor (1913) per primera vegada en una candidatura republicana independent, que fou batuda, sense gaires esforços, per les dretes. Es presentava pel districte VII.

Vingué la Gran Guerra. «La Publicidad» fou adquirida pels Tayàs i la direcció política d'aquest diari encomanada totalment a l'Hurtado. Layret anà a visitar l'Hurtado per tal de veure si aquell grup de republicans inèdits podien trobar a «La Publicidad» una relativa hospitalitat. L'Hurtado va excusar-se prop d'En Layret dient que «La Publicidad» era d'En Te-
yà i que ell no sabia res de res ni hi tenia cap autoritat. Fou nomenat director tècnic del diari En Romà Jori, el qual s'excusà en uns i altres. Companys va sortir de «La Publicidad» i va fundar «La lucha» amb un capitalet de 30.000 pes-

setes recollides entre els bons republicans seus i d'En Layret.

«La Lucha» fou un diari de combat que tingué un èxit enorme. En un dels primers números d'aquest diari aparegué un article de fons, sense signatura, però escrit de puny i lletra de Francesc Layret, titulat «El pobre señor Hurtado». Era una revenja — deia Layret — contra aquell home que havia volgut tenir l'habilitat d'enganyar-los i de negar-los el pa i la sal. «La Lucha» féu una campanya violentíssima contra el règim, aprofitant tots els motius, que eren abundants. Marcellí Domingo hi publicava una sèrie d'articles titulada «Marruecos sangría y robo», un altre de posterior, en ocasió de l'Assemblea de Parlamentaris, titulat «Soldados», que li valgué la conducció a un vaixell de guerra i a punt d'ésser afusellat. Abundaren les multes, els procesaments i les persecucions.

L'any 1917 Companys va repetir la provatura electoral demanant els sufragis dels electors de Barcelona per a anar a l'Ajuntament. I aquesta vegada fou elegit. En Layret ja era diputat a Corts per Sabadell i la seva figura republicana i liberal es destacava amb un relleu extraordinari.

Companys a l'Ajuntament formava, ell tot sol, una minoria independent. Els radicals eren

comanats per En Mir i Miró. La minoria regionalista era dirigida per Duran i Ventosa. En aquells moments la personalitat política de Companys també es perfilà i s'accentuà el seu valor d'home lluitador i abnegat. Mentre fou regidor, i com a conseqüència d'una de les moltes repressions que la Monarquia solia ordenar contra els republicans, Companys fou reclòs en un vaixell de guerra, l'«Alvaro de Bazán», on rebé la visita dels seus companys.

A les figures de Companys i Layret, a partir d'aquest moment d'efervescència social a Barcelona, cal afegir-n'hi una altra de molt important: Salvador Seguí, «El noi del sucre».

Salvador Seguí era un amic d'infantesa d'En Companys. Com ell, havia nascut al pla d'Urgell i al mateix municipi de Tornabous. Els seus pares havien estat jornaleros de can Companys i els dos futurs revolucionaris havien jugat a cavall fort no poques vegades a les «eres» del Tarròs. De molt jove En Seguí vingué a Barcelona i aprenqué l'ofici de pintor. En Companys, que ja era amic de col·legi d'En Layret, posà en contacte aquest amb «El noi», i d'aquesta manera aquests tres homes, de temperament rebel, formaren un bloc revolucionari que atregué al seu entorn els homes més avançats de l'època.

Arribat a Barcelona als catorze anys, Salva-

dor Seguí no en trigà gaires a lliurar-se totalment a les campanyes socials. Ben aviat les seves tasques de propagandista i d'organitzador no li deixaren gaire lleure per dedicar-se a la professió.

Feia molts anys que En Seguí i En Layret anaven cada nit al domicili d'En Companys, que aleshores vivia al carrer de Sepúlveda, 95. Discutien de periodisme, de política, de literatura de filosofia o de qüestions socials. Durant l'etapa febril que va de l'any 1917 a l'any 1919, en què les bandes del baró de Koenig i el pistolisme oficial han maculat de sang els carrers de Barcelona, aquestes reunions nocturnes a can Companys semblen vetlles d'armes. Hi assistien altres homes que després foren assassinats com el propi Layret o el «Noi». Sovint hi anaven Pestanya, Martí Barrera, En Botella, Joan Casanoves. Les reunions del carrer de Sepúlveda van adquirir certa fama i els elements que hi assistien d'una manera regular foren qualificats de «reformistes» pels sindicalistes avançats, i moltes vegades havien estat objecte de violències i amenaces per part d'aquells gèrmens irresponsables de la mateixa organització que avui neguen als republicans esquerrans el dret d'exaltar la memòria d'aquells homes tan contraris del procediments de combat que ells preconitzen sempre.

* * *

En finir aquest període, vers les últimes setmanes de l'any 1919, Companys fou detingut junt amb Seguí, Barrera, Botella, Amador, Peñori, Martínez i altres elements. Aquesta vegada els detinguts (prop de 40) foren reclosos a la presó Model amb les explicacions governatives i els procediments legals que eren de consuetud en temps de la monarquia, Francesc Layret, sempre que En Companys era a la presó, l'anava a veure cada dia, sense excepció. Amb més motiu, doncs, havia de fer-ho aquesta vegada si es tenia en compte que junt amb En Companys estava detingut En Seguí.

L'estona que En Layret era prop de Companys y del «Noi» la dedicaven a conspirar, a parlar de futures actuacions i àdhuc a projectar possibles candidatures. Layret tenia l'obsessió de convèncer el «Noi» per actuar obertament en política. Però Seguí, que es dalia per seguir les indicacions de Layret i Companys, es trobava lligat per la severa disciplina sindicalista a la qual ell se sotmetia fent un gran esforç. En Seguí ocupava una cel·la veïna de la d'En Companys i quan volien dialogaven a través del mur.

Un dia, sobtadament, els presos d'aquella fornada oïren, com una escopetada, la frase sacramental:

«A punto con todo»

Volia dir que calia preparar l'equipatge per a un trasllat. Seguí digué a En Companys mentre baixaven, formats, al pati:

—O ens porten a Montjuïc o a un vaixell de guerra.

Al pati s'esperaven dos grans camions coberts de lona i una secció de la guàrdia civil comandada per un tinent. Abans de sortir al pati foren manillats de dos en dos i se'ls donà l'ordre prohibitiva de no conversar entre ells. En Companys anava «aparellat» amb En Martí Barrera (avui diputat del Parlament català). Com a bens foren «carregats» als camions i transportats a la Porta de la Pau. En Seguí ho havia endevinat. En baixar del camió els presos s'adonaren del luxe de precaucions adoptades per les autoritats. No es veia més que guàrdia civil i policia. Ni una ànima ciutadana enlloc. En unes barcasses especials foren traslladats a bord del vaixell de guerra «Giralda» i reclosos a la «bodega» amb quatre guàrdies civils per grup.

Un oficial de Marina que coneixia En Companys d'haver-lo tingut detingut dos anys abans a l'«Alvaro de Bazán», en veure'l pujar al vaixell, manillat y afilerat entre el quaranta presos, s'avançà fins a ell i li estrenyé fortament les mans. Companys no recorda el nom d'aquest home, però mai més no ha oblidat la prova de va-

lèntia i dignitat que representava estrènyer la mà d'En Company en aquelles circumstàncies.

Cap dels presos no es pensava el que havia de succeir. Tots estaven creguts que el «Giralda» romandria al port fent de presó complementària i segura. Tot d'una, però, la remor del motor i de l'hèlix els sorprengué i constataren que el vaixell es mobilitzava. Moments després veieren que sortia del port amb destinació desconeguda.

—Anem a Fernando Poo! — digueren uns sindicalistes.

En Seguí, però, objectà que no ho creia i insinuà que potser els portaven a La Mola. I així fou. L'endemà a la nit el «Giralda» arribà a Mahó.

* * *

«—El cop més cruel de la meua vida—ens ha dit En Companys—el vaig rebre en arribar a Mahó. Fou com una fuetada al cor i un cop de martell al cap. No havíem desembarcat encara quan aquell oficial de Marina que m'havia allargat la mà se m'atansà i em digué:

«—Companys: en Barcelona han matado a Layret.»

Em vaig quedar glaçat. En Seguí, que el te-

nia al costat, m'estrenyí el braç exclamant entre dents:

—Canalles! Ja saben el que han fet!

¿Us imagineu el meu dolor, la meua tristesa, la meua ràbia? Volia rompre les cadenes que em lligaven per anar a venjar el meu amic de l'ànima, volia cridar «assassins!», «criminals!», «covards!», sentia la sang com se m'aglopava, però m'adonava de la meua tràgica impotència reclòs entre els fossos de La Mola, allunyat de Barcelona, voltat de tropa, policia i guàrdia civil.

En Seguí em deia:

—Calma, Lluís..., calma!...»

Companys tres mesos després era elegit diputat per Sabadell i sortia de La Mola acomiadat entre aclamacions i abraçades dels seus germans de captiveri per l'alliberació dels quals En Companys anava a pledejar a les Corts d'Espanya. A Mahó se li féu una rebuda entusiasta que l'encoratjà més encara per a dur a terme la seva missió generosa i humana.

Companys aconseguí endolcir el règim de penitenciària a què estaven sotmesos els seus amics de La Mola i al cap d'uns mesos, a últims de 1920, eren tots alliberats.

Salvador Seguí tornà a Barcelona i reprenqué la seva lluita sindicalista amb més braó que

abans, sense fer cas d'amenaces ni de temptatives d'assassinat. El seus discursos a les Arenes, al Nou, al Centre de Dependents i al Cinema Bohème s'emportaven les masses obreres. Era un líder extraordinari. Per tres vegades havien atemptat contra la seva vida: la primera al carrer de Sant Pau, xamfrà Mendizábal. La segona en sortir d'un míting a Catarroja (València), i la tercera davant de casa seva, al 365 del carrer de València.

Aquests advertiments seriosos no l'immutaren, i desafiant el perill anava pel carrer sense prendre precaucions de cap mena. Un dia, el 12 de març de 1923, el «Noi» anà a dinar a can Companys i després de dinar es dirigiren, com tenien per costum, a prendre cafè al «Tostadero». A la penya del «Tostadero» hi assistien habitualment Companys, el «Noi», Botella, Francesc Comes, «Peronas» i algun altre. Aquell dia Salvador Seguí sortí acompanyat d'En Botella i el «Peronas», i en Companys es quedà al cafè acabant una partida de billar. Pel carrer Pelayo i Rambles es dirigiren al carrer de Sant Pau, on s'acomiadà el Botella; el «Noi» i el seu amic aleshores seguiren per Sant Pau i pel carrer de la Cadena, fins que en arribar a l'indret del carrer de Sant Rafael, d'un grup de cinc o sis individus amagats darrera el xamfrà sortiren una

vintena de trets de pistola que produïren la mort instantània del «Noi» i ferides greus al «Peronas». Els agressors, com és de suposar, fugiren i no foren detinguts.

Per Pallàs, mort fa poc, s'ha confirmat el que sempre s'havia sospitat: que l'assassinat del «Noi» fou organitzat per la Patronal i el Lliure a les ordres de Martínez Anido.

* * *

Aquell mateix any Companys, amb una votació triomfal, tornà a ésser elegit diputat per Sabadell. La seva actuació política a ciutat alternava aleshores amb les seves activitats agràries. Companys iniciava l'obra de la Unió de Rabassaires per tal d'organitzar els pagesos i aplicar al camp la tàctica que ni ell ni En Layret no havien pogut imposar a les masses ciutadanes. Però aquesta tasca fou interrompuda per un altre fet transcendental en la vida política de Catalunya i d'Espanya; el cop d'Estat de Primo de Rivera.

Pocs dies després del cop d'Estat era assassinat al carrer de la Riera Alta el botxí de Burgos. L'endemà mateix En Companys era agafat i visitava la presó novament, encara que, naturalment, no tenia res a veure amb l'atemptat del

botxí. De la presó estant, Companys iniciava la sèrie de conspiracions contra la Dictadura, en contacte amb tots els elements liberals de Catalunya. A mesura que la força de Primo de Rivera anava declinant, les conspiracions es multiplicaven. Companys va sortir de la presó i redoblà les seves activitats revolucionàries.

A Barcelona aleshores actuaven uns Comitès en els quals figuraven d'una manera preponderant N'Eduard Layret, germà d'En Francesc. En Layret i En Companys es posaren d'acord per sumar les forces revolucionàries i unificar l'ofensiva contra la Dictadura. En 1928 Companys fou cridat a París per En Sánchez Guerra i en diverses entrevistes celebrades a l'hotel que l'ex-president ocupava al seu hotelet del Boulevard Raspail es posaren d'acord per al cop que es preparava contra Primo de Rivera, cada vegada més en decadència.

* * *

En produir-se el moviment de València, En Companys, junt amb En Lluhí, En Tussó, En Ventós, En Samblancat i altres, fou dels que va acudir a les Drassanes a les onze de la nit en espera que els militars complissin la seva paraula. L'Aiguader i un representant dels sindicalis-

tes entraren a la caserna per entrevistar-se amb els militars i sortiren amb la decepció de la negativa. Sembla que els militars al màxim que s'oferien era a deixar-se «assaltar» la caserna pels paisans. Aquella nit hi havia tres o quatre cents homes escampats per les tavernes del Paral·lel properes al port esperant l'hora del cop. Però la defecció militar aigualí totes les il·lusions revolucionàries. De totes maneres, fracassat i tot els moviments de València i Ciudad Real, foren el primer cop mortal contra la Dictadura. El segon fou el Pacte de Sant Sebastià. El tercer, el moviment de Jaca, que es produí quan En Rafael Sánchez Guerra venia a Barcelona per entrevistar-se amb el Comitè de Catalunya per aixecar-se l'endemà.

* * *

Lluís Companys, quan el Govern Berenguer constituí els Ajuntaments automàtics, es negà a acceptar el càrrec de regidor i no posà els peus a l'Ajuntament. La seva abstenció era un poderós argument revolucionari que més tard li valgué una credencial de repúblic auster i rebel a l'hora de la gran campanya que precedí l'adveniment de la República.

Després. Ja arribem a l'època contempor-

nia. El Govern Aznar, les eleccions municipals del 12 d'abril, la constitució de l'Assemblea d'Esquerres i la creació de l'Esquerra Republicana de Catalunya sota la presidència de Francesc Macià. Companys veia aquelles eleccions municipals com una continuació de l'obra revolucionària per enderrocar el règim; eren una altra arma per combatre la Monarquia i una arma preciosa perquè oferia un marge de llibertat per realitzar la campanya.

D'altres polítics no ho veien així i en pagaven les conseqüències. El triomf de l'Esquerra marcà una època en la vida política de Catalunya.

Al cap de dos dies Lluís Companys sortí de casa amb l'Aragai i se n'anà a l'Ajuntament a complir la paraula que havia donat al poble en els mítings:

Apoderar-se de la Casa de la Ciutat i proclamar la República. Era un altre episodi de la Revolució. Aquella mateixa nit foragitava l'Emiliano del Govern Civil per ordre del president Macià i assumia l'enorme responsabilitat de l'ordre a Barcelona en aquells moments de màxima exaltació...

* * *

Lluís Companys ens ha donat mil i mil detalls de la seva vida—novella revolucionària!—que farien interminable el present reportatge. Abans d'acabar li hem preguntat encara:

—¿Quina ciutat us agrada més de les que heu visitat en la vostra vida?

—Barcelona. La natura — ens diu — l'ha dotada de virtuts excepcionals: mar i muntanya i un cel i un sol únics al món.

—Quins llibres heu llegit amb més gust?

—D'adolescent, les novel·les de Dumas i Víctor Hugo. Després els russos. De literatura castellana, Pérez Galdós. De poesia catalana: Maragall. De novella nostra: Puig i Ferrer. De teatre: Àngel Guimerà.

—¿Què recordeu amb més orgull en la vostra vida política?

—No canviaria cap dels honors que pugui tenir mai en el futur, per l'orgull d'haver estat el president de la minoria catalana en els moments de l'aprovació de l'Estatut per les Corts Constituents de la República.